

412

ECONOMIE EN ETHIEK

REDE

UITGESPROKEN TER VIERING VAN DEN TWEEDEN
DIES NATALIS DER R.K. UNIVERSITEIT

31 MEI 1926

DOOR

DEN RECTOR MAGNIFICUS

MR. DR. CH. RAAJMAKERS S.J.

N.V. DEKKER EN VAN DE VEGT & J. W. VAN LEEUWEN
NIJMEGEN — UTRECHT

ECONOMIE EN ETHIEK

REDE

UITGESPROKEN TER VIERING VAN DEN TWEEDEN
DIES NATALIS DER R. K. UNIVERSITEIT

31 MEI 1926

DOOR

DEN RECTOR MAGNIFICUS

MR. DR. CH. RAAJMAKERS S.J.

N.V. DEKKER EN VAN DE VEGT & J. W. VAN LEEUWEN
NIJMEGEN — UTRECHT

*Mijne Heeren Curatoren, Professoren, Lectoren
en Assistenten dezer Universiteit, Dames en Heeren
Studenten, en gij allen die deze plechtigheid met
uwe tegenwoordigheid vereert:*

Zeer geachte toehoorders!

De toestand, waarin de economie reeds sinds jaren verkeert, is allesbehalve verkwikkelijk. Sprak Ludwig Pohle in 1911 al van een „crisis”, Oppenheimer noemde den toestand onlangs „een publiek schandaal”.

Niet alleen heerscht er onder de economen een Babylonische spraakverwarring, welke de studie zeer bemoeilijkt en aanleiding geeft tot zeer veel misverstand, maar — wat veel erger is — zelfs omtrent het wezen der staathuishoudkunde, haar object, haar doel, haar categorieën, haar methode zijn ze hopeloos verdeeld.

Zoo ver is het reeds gekomen, dat Sven Helander de voornaamste verschilpunten tusschen de economische systemen aanduidt met cijfers en de economen, gelijk men dat doet met misdadigers in de registers der politie, typeert met een cijfergroep. Karl Menger bijv. is van het type 1-3-5-7-9, Sombart valt onder de categorie 2-4-6-8-9.

Zoekende naar de oorzaken van dezen droevigen toestand, zijn verschillende economen tot de conclusie gekomen, dat de hoofdoorzaak gelegen is in de vermenging van economie en ethiek. Zal de economie nog ooit gezond worden, zoo beweren zij, wil zij nog ooit gelijk andere wetenschappen tot vaststaande, door allen aanvaarde resultaten komen, dan moet alle ethiek en alles wat in de ethiek „verankert” is, onverbiddelijk en onvoorwaardelijk worden geweerd. Volgens O. Fred. Boucke gaapt er een werkelijke afgrond tusschen *Is* en *Ought*, en is redding alleen te verwachten van „a rigid, unqualified exclusion of ethics from

economics". Daarom mag dan ook, volgens de aanhangers dezer richting, de economist nooit een waardeeringsoordeel uitspreken, nooit de economische verschijnselen qualificeeren als goed of slecht, rechtvaardig of onrechtvaardig, als wenschelijk of ongewenscht, want elke waardeering impliceert een norm en iedere norm brengt ons op het gebied der ethiek. Hij moet zich beperken tot het *Sein* en zich spenen van alle beschouwingen omtrent het *Seinsollen*. De wetenschap gebiedt niet, zij constateert alleen. Zij spreekt in indicatieven, niet in imperatieven. Objectief, zonder zich te laten beïnvloeden door wenschen of idealen, constateert zij de feiten en tracht zij die causaal te verklaren, aan anderen overlatend daaruit gevolgtrekkingen af te leiden voor practische doeleinden. „Hier wie auf andere Gebieten soll das Licht der Wissenschaft nicht wärmen, sondern nur leuchten," zegt Pohle.

Dat alles klinkt heel verleidelijk en heel wetenschappelijk, vooral wanneer men de tegenovergestelde, normatieve richting bovendien nog kenschetst als „Animier-ökonomie" of zijn tegenstanders hoont als „wenschelijkheids-economisten". Met dergelijke invectieven echter kan het pleit niet worden beslist. Anders zou ik de aanhangers van deze a-moreele richting in een hoek kunnen dringen door ze te betitelen als waardelooze of waardeeringslooze economisten, als isolier-maniakken, als onwerkelijkheidsmenschen en zoo meer.

Ik mag slechts korten tijd beslag leggen op uw aandacht en bij de meesten uwer geen uitgebreide vakkennis veronderstellen. Dientengevolge kan ik het vraagstuk der verhouding van de economie tot de ethiek niet behandelen in heel zijn omvang en diepte. Maar ik vlei mij toch, U te kunnen duidelijk maken, dat een exacte, quasi-natuurwetenschappelijke behandeling der economische vraagstukken, met uitsluiting van alle normen en waardeeringsoordeelen, een volkomen scheiding dus tusschen *Sein* en *Seinsollen*, tusschen *Is* en *Ought*, in strijd is met den aard der economische wetenschap, in botsing komt met haar diepste wezen en dat dus van zulk een tegennatuurlijke therapie geen heil is te verwachten. Men kan een zieke nu eenmaal niet genezen door zijn hart uit te snijden.

Ik zal bij mijn betoog niet uitgaan van een bepaalde definitie

der staathuishoudkunde, want deze is juist afhankelijk van het punt in kwestie. Wanneer ik bijv. zou zeggen: staathuishoudkunde is de wetenschap welke tot voorwerp heeft de stoffelijke volkswelvaart, dan zou ik vooronderstellen wat bewezen moet worden, daar in het begrip „volkswelvaart”, om met Max Weber te spreken, „alle Ethik der Welt” ligt opgesloten. Ik zal als praemissen alleen gebruiken waarheden, waarover alle economisten het eens zijn of welke door zich zelve zoo evident zijn, dat ze redelijkerwijs niet kunnen worden betwijfeld.

Wat economie ook voor een wetenschap moge zijn, zeker is, *omnium consensu*, dat ze zich bezighoudt met de behoeften der menschen en met de middelen om die behoeften te bevredigen. Maar dan komen we ook onmiddellijk in contact met de ethiek, want de menschelijke behoeften verschillen niet alleen in aard en intensiteit, zij verschillen ook ethisch. Er zijn hoogere en lagere behoeften, zelfs perverse en demoraliseerende. En hetzelfde moet gezegd van de middelen, die kunnen aangewend tot hare bevrediging. Men kan bijv. in zijn behoefte aan voedsel voorzien door zelf het land te bebouwen en zich te voeden met de vruchten van zijn eigen arbeid, maar ook door anderen als slaaf voor zich te doen werken of door zijn medemenschen te dooden en ze te verorberen, gelijk de kannibalen dat doen.

Maar als dat zoo is, wie zal dan over die menschelijke behoeften en de middelen om ze te bevredigen, aldoor kunnen spreken of schrijven, zonder ooit te laten merken dat hij bijv. koppensnellen en eerzamen arbeid niet gelijkelijk waardeert? Wie zal het bevolkingsvraagstuk, dat zoo nauw samenhangt met mogelijkheid eener toereikende behoeftebevrediging, kunnen behandelen zonder te laten doorschemeren of hij neo-malthusiaansche praktijken al dan niet zedelijk geoorloofd acht? Wie zal van arbeiders en productiemiddelen kunnen spreken zonder te verraden of naar zijne meening die beide op één lijn behooren te worden gesteld? Alleen reeds door de arbeiders niet te begrijpen onder de definitie van kapitaal, heeft men een waardeeringsoordeel geveld, geconstateerd dat arbeiders en machines niet op gelijke wijze behooren te worden behandeld, dat de arbeider doel is der productie, de machine slechts middel.

Bovendien, het economisch leven beweegt zich op den bodem eener bepaalde rechtsorde. Koop en verkoop, pacht en arbeidscontract, crediet en verzekering, coöperatie en vennootschap en zoovele andere economische figuren zijn tegelijkertijd rechtshandelingen en worden beheerscht door de bestaande rechtsorde. Omtrent die rechtsorde heeft ieder economist zijn gevestigde overtuiging, zijn ethische waardeering, waarvan hij bij het bestudeeren der economische verschijnselen onmogelijk abstractie kan maken. Onvermijdelijk zal hij, openlijk of bedekt, te kennen geven of hij de persoonlijke vrijheid, het privaateigendomsrecht, het arbeidscontract, het nemen van rente, coalitieverboden, — om maar enkele punten te noemen, — goed of afkeurt, als rechtvaardig beschouwt of niet.

Indien het niet openlijk wordt gezegd, blijkt het uit de terminologie welke men gebruikt, uit de voorbeelden die men kiest, uit de verschijnselen welke men bestudeert, uit de gevolgen, welke men gaat.

Dat willen trekken van een scherpe grenslijn op het economisch studieveld tusschen ontologie en deontologie doet denken aan den duellist, van wien Rudolf Kaula gewaagt. Door den geweldigen omvang van zijn lichaam bood deze „martyr de l'obèse” al te veel trefkans aan het pistool van zijn tegenstander. Daarom trok hij op zijn lichaam een cirkel en verklaarde: slechts op het gedeelte binnen dezen cirkel mag gemikt worden; wat daarbuiten gaat, telt niet.

De voorstanders der exacte richting schijnen te meenen, dat de economist een gedeelte zijner hersenen hermetisch kan afsluiten, dat hij zijn persoonlijkheid in tweeën kan splitsen, en als economist geheel kan vergeten, wat zijn diepste overtuiging is als jurist, politicus of moralist, gelijk de modernisten op religieus gebied van meening waren, dat iemand als wetenschappelijk man kan betwijfelen of loochenen wat hij als geloovige met absolute zekerheid aanvaardt en belijdt. Een dergelijke splitsing van den éénen mensch in twee persoonlijkheden, die van elkaar niets afweten, gelijk Dr. Jekyll en Mr. Hyde in Robert Stevenson's boeiende novelle, is een bedenkelijk ziekteverschijnsel dat bij normale individuen niet voorkomt.

Dat het werkelijk onmogelijk is, alle waardeeringsoordeelen uit te sluiten bij de behandeling van economische kwesties, nooit te zeggen, of bepaalde verschijnselen wenschelijk zijn of niet, leert de ondervinding. Zelfs diegenen, die uitdrukkelijk verklaren, dat de staathuishoudkunde zich uitsluitend moet beperken tot het zijn, dat zij de feiten alleen mag constateeren en causaal verklaren, maken zich telkens schuldig aan waardeeringen.

Reeds Senior klaagde er over, dat de Engelsche economisten in den regel beginnen met de staathuishoudkunde te definiëeren als een zuivere wetenschap, welke geen normen mag formuleeren en haar dan behandelen als een kunst door telkens weer waardeeringen ten beste te geven en regels te stellen. Hetzelfde verklaart hij omtrent alle schrijvers, Fransche, Duitsche, Spaansche, Italiaansche en Amerikaansche, wier werken hij gelezen heeft. En merkwaardig genoeg gaat hij zelf bedenkelijk mank aan hetzelfde euvel, evenals Walker, aan wien ik dit ontleen.

De latere voorstanders der exacte richting zijn over het algemeen veel voorzichtiger geworden. Met de uiterste zorg trachten zij alle normen en waardeeringen te vermijden. Toch is er niet één, mij bekend, die zich van alle ethische smetten vrij weet te houden. Pohle verwijt aan Max Weber en aan Sombart terecht, dat zij door voortdurend de woorden „kapitalisme” en „kapitalistisch” te gebruiken een waardeering uitspreken over het tegenwoordige economische stelsel. Liefmann poseert als werturteilsfrei, maar gebruikt herhaaldelijk als argument, dat ieder die zijn meening niet deelt, onvermijdelijk belandt bij de socialisten — een dreigement dat heel duidelijk een waardeering inhoudt. Liet de tijd het toe, ik zou ook uit ons land tal van interessante voorbeelden kunnen aanhalen.

Maar als dan inderdaad noodzakelijkerwijs iemands levensbeschouwing en zijn begrippen over zedelijkheid, billijkheid en recht invloed moeten oefenen op de wijze waarop hij de economie behandelt, op de verschijnselen, die hij bij voorkeur onderzoekt, op de gevolgen die hij constateert, op de richting waarin hij de oorzaken zoekt, op de terminologie die hij gebruikt, op de methode welke hij aanwendt, dan is het eerlijker en in het belang der wetenschap beter, daar maar rond voor uit te komen. „Open bias

is better than veiled bias," zegt Devas. Openlijk erkennen, dat men van bepaalde ethische beginselen uitgaat en waardeeringen uitspreekt en uitdrukkelijk aangeven wanneer men dat doet, is minder gevaarlijk dan onder den schijn van *voraussetzungslose* wetenschap als absolute waarheid stellingen te verkondigen, die ten slotte toch grootendeels berusten op een stilzwijgend voorondersteld systeem. Want absoluut *voraussetzungslos* is niemand, in geen enkele wetenschap. Heinrich Pesch, een leerling van Adolf Wagner, verhaalt in zijn *Lehrbuch der Nationalökonomie*, hoe de gevierde hoogleeraar eens tot zijn toehoorders zeide: „Meine Herren, die Wissenschaft soll voraussetzungslos sein," en dat het auditorium toen geestdriftig applaudiseerde; maar toen het applaus bedaard was, voegde de professor er met een ondeugenden glimlach aan toe: „Aber, meine Herren, das bringt kein Mensch fertig." Dat is volkomen juist, zeker op het gebied der economie.

De diepste en voornaamste reden, waarom de economie niet kan behandeld worden als een exacte, zuiver causale wetenschap zonder eenige waardeering, is de volgende.

Alle economische verschijnselen vloeien voort uit het feit, dat de bevredigingsmiddelen in verhouding tot de behoeften van den mensch slechts in beperkte hoeveelheid aanwezig zijn en slechts door arbeid, welke moeite kost en tijd vordert, kunnen vermeerderd worden. Waren alle bevredigingsmiddelen zoo overvloedig als de lucht, voor economisch handelen en voor economische wetenschap was er geen plaats. Geheel de economie wordt beheerscht door wat Cassel noemt „das Prinzip der Knappheit".

Door die betrekkelijke schaarschte der bevredigingsmiddelen wordt de mensch voor de vraag gesteld, welke behoeften hij zal bevredigen en in welke mate, welke middelen hij zal aanwenden en in welke hoeveelheid. Hij moet wikken en wegen en ten slotte kiezen tusschen verschillende mogelijkheden. In dat gemotiveerde, op redelijke overwegingen gebaseerde kiezen, onverschillig of men dat individualistisch of solidaristisch of universalistisch of socialistisch opvat, ligt de essentie van het economisch handelen. Kiezen echter, als *actus humanus*, is spontane zelfdeterminatie en veronderstelt een vrijen wil. Dientengevolge wordt het economisch

gebeuren niet beheerscht door natuurwetten en is economie geen zuiver causale, maar in hoofdzaak een teleologische wetenschap.

Zuiver causale natuurwetten, welke in de economie dikwijls ter sprake komen, zijn dan ook geen eigenlijke economische wetten, maar aan andere wetenschappen ontleend. De wet van de afnemende meer-opbrengsten behoort tot de natuurwetenschap, *das Gesetz der Genussabnahme* van Gossen tot de psychologie. De wetten, welke de toename der bevolking beheerschen, behooren voor zoover ze natuurnoodwendig werken, tot de biologie en andere verwante wetenschappen. Weer andere wetten behooren tot het gebied der techniek.

Het eigenlijke economische handelen, dat bestaat in het doelbewust kiezen tusschen allerlei mogelijkheden in verband met de behoeftebevrediging, wordt beheerscht door 's menschen vrijen wil.

Nu weet ik wel, dat de moderne wetenschap niet gaarne spreekt van vrijen wil. Daarvoor was hij te lang in discredit. Liever spreekt men, gelijk Frank H. Knight in *The Quarterly Journal of Economics* van „activities which involve originality, initiative, exploration, creation”. Maar meer en meer erkent men toch, dat het economisch gebeuren grootendeels in onze macht ligt, dat we doelbewust kunnen ingrijpen. Zelfs Clark, die zijn boek *Essentials of Economic Theory* begint met deze woorden: „The creation and the use of wealth is everywhere governed by natural laws”, moet toch op het einde van datzelfde boek verklaren: „Everywhere our future is put into our own hands and will develop better the more we know of economic laws and the more energy we show in applying them”.

Zoo is het, inderdaad. Maar wetten, die onze eigen handelingen betreffen en die wij zelf met meer of minder energie kunnen toepassen, zijn geen natuurwetten.

Daarmede is niet gezegd, dat op het gebied der economie absolute willekeur heerscht, dat het economisch gebeuren volslagen onberekenbaar is. In de menschelijke natuur liggen aangeboren neigingen, welke bij allen dezelfde zijn, hoewel verschillend in sterkte. Deze maken, dat er in de menschelijke gedragingen een

zekere regelmaat valt waar te nemen, welke in een formule uitgedrukt, vaak „wet” wordt genoemd, doch beter „regel” zou heeten.

Die economische regels, door observatie der feiten gevonden, stellen ons in staat, met meer of minder waarschijnlijkheid de toekomst te voorspellen, doch altijd onder deze voorwaarde, dat het object der wetenschap niet zelf ingrijpt en op den regel een uitzondering maakt, of den heelen regel opheft.

Dat is het groote verschil tusschen natuurwetten en economische regels, dat de natuurwetten onverbiddelijk gelden en alleen kunnen worden tegengewerkt door storende invloeden van buiten, terwijl de economische regels door het subject zelf, dat onder die regels valt, kunnen worden opgeheven of gewijzigd. De regendruppels kunnen niet zelf besluiten sneller of langzamer naar de aarde te vallen, maar de menschen kunnen met hun wil tegen hun natuurlijke neigingen ingaan en besluiten voortaan anders te handelen, of als ze, door de ondervinding geleerd, voorzien dat ze door de sterkte van bepaalde neigingen dat over het algemeen practisch niet zullen doen, door eigengemaakte verordeningen en strafbepalingen hun eigen handelwijze beïnvloeden.

De mensch kan zich zelf vernieuwen, zich zelf veranderen ten goede en, helaas, ook ten kwade.

De kapitalistische geest, welke volgens Sombart ons economisch leven tegenwoordig beheerscht, is niet noodzakelijk, evenmin als de solidaristische geest van de middeleeuwen dat was. Het arbeidscontract heeft niet altijd bestaan en kan ook weer door een andere verhouding tusschen kapitaalbezitters en arbeiders vervangen worden. De regel, dat de wisselkoers zal schommelen om het wisselpari tusschen de goudpunten, geldt niet meer, wanneer de uitvoer van goud verboden wordt.

Zoo kan de mensch te allen tijde spontaan ingrijpen in het economische leven en zich zelf onttrekken aan de economische regels.

Wel kan men dan achteraf de motieven opsporen, waardoor de mensch zich bij dat ingrijpen liet leiden en zoo trachten dat verschijnsel te verklaren, maar motieven zijn geen oorzaken en

bepalen niet te voren met absolute zekerheid, hoe iemand in gegeven omstandigheden zal handelen.

Daarom is een zuiver causale verklaring van het economisch gebeuren en dus ook een exacte economie absoluut onmogelijk, tenzij men van het essentieele der economische handelingen, het doelbewust kiezen, abstractie maakt.

Indien men een *homo oeconomicus* fingeert, een mensch, die zich stoort aan God noch gebod, en zich uitsluitend laat leiden door eigenbelang, die altijd en overal doet wat hem het grootste stoffelijk voordeel oplevert of hem een maximum van „Lustempfindung” verschafft, indien men dus feitelijk den vrijen wil uitschakelt en den mensch verlaagt tot een automaat, die feilloos reageert op bepaalde stimuli, — dan, ja, maar dan ook alléén kan men dat abstracte, hypothetische gebeuren zuiver causaal verklaren en algemeen geldende wetten opstellen, waartegen niets is in te brengen, dan dat ze betrekking hebben op een denkbeeldige wereld en voor het werkelijke leven van niet het minste belang zijn. Moest de economie zoo worden beoefend, dan heeft Ruskin volkomen gelijk, wanneer hij zegt, dat hij de uitkomsten van zulk een wetenschap volstrekt niet ontkent, maar dat deze hem even weinig interesseert als een leer der gymnastiek, welke zou veronderstellen dat de mensch geen beenderen had. Zulk een economie veronderstelt echter niet, dat de mensch geen beenderen heeft, maar dat hij enkel beenderen is.

Dan krijgen we boeken zooals het bekende werk van Clark, *The Distribution of Wealth*, waarin hij tracht te bewijzen, dat in de *static state* elke factor der productie evenveel ontvangt bij de verdeeling van het maatschappelijk inkomen, als hij tot de voortbrenging daarvan heeft bijgedragen; maar let wel: in de *static state*, d.w.z. volgens Clark, dat arbeid en kapitaal onveranderlijk zijn in hoeveelheid, dat er geen verandering plaats grijpt in de wijze van produceeren, dat de behoeften der consumenten altijd dezelfde blijven, dat er volmaakte concurrentie bestaat tusschen alle betrokken individuen met de vele veronderstellingen welke „volmaakte concurrentie” in zich sluit, enz. Sprekende over zulk een denkbeeldige maatschappij kunnen we desnoods alle waardeeringen en alle normen buitensluiten, ofschoon zulk een

opvatting van de economie op zich zelf reeds boekdeelen spreekt, en dan kunnen we ook tot wetten komen, die evenals de natuurwetten eeuwig en onveranderlijk waar zullen blijven, indien de schrijver ten minste logisch heeft geredeneerd; doch als we niet verder mogen gaan, als de economie zich daartoe moet beperken, dan is zulk een zoogenaamde wetenschap van niet meer belang dan het oplossen van kruiswoordpuzzles. Zij doet mij sterk denken aan de interessante beschouwingen der wiskunde over een wereld waarin alles maar twee afmetingen zou hebben. In zulk een wereld zou iemand zich niet kunnen omdraaien en zouden we anderen slechts kunnen passeeren door over hen heen te springen of onder hen door te kruipen en dergelijke fraaiigheden meer; maar zulk een wereld bestaat niet. En toch, in zoo'n economisch twee-dimensionale wereld moet de exacte economie zich blijven bewegen, want zoodra ze den werkelijken mensch met zijn verstand en vrijen wil binnenvoert in het economische proces, stort heel het kaartenhuis der isoleerende methode ineen.

Was deze abstracte, hypothetische economie nu maar onschadelijk, men kon degenen, die daarin genoeg vinden, ongestoord hun gang laten gaan. Maar, tenzij er zeer bijzondere voorzorgen genomen worden, is zij dat niet. Want die isoleerende economen gebruiken voortdurend de terminologie van het werkelijk leven. Ze spreken van arbeiders en kapitalisten, van loon en rente, van ondernemers en winst, van grondeigenaars en pacht, en formuleeren wetten in bewoordingen, welke in het werkelijk leven óók gebruikt worden. Daardoor dreigt het volstrekt niet denkbeeldige gevaar, dat die hypothetische wetten door anderen worden misverstaan en als uitgangspunt worden genomen voor praktische maatregelen of hervormingsplannen.

De pachtleer van Ricardo bijv. met haar conclusie, dat de grondeigenaars door de toename der bevolking al slapende rijker worden, heeft geleid tot een krachtige propaganda voor het stelsel van landnationalisatie. En het lijdt geen twijfel, of de hypothetische methode der klassieke school heeft door voortdurend als normaal te veronderstellen, dat ieder redelijk mensch zich uitsluitend laat leiden door eigenbelang, veel er toe bijgedragen,

dat ons economisch leven, in plaats van gericht te worden op de behoefte-bevrediging van heel het volk, ontaard is in een ego-centrische jacht op winst.

Wanneer de veronderstellingen maar altijd duidelijk worden aangegeven en de schrijver ze zelf maar niet vergeet en telkens weer laat uitkomen, dat hij slechts theoretische wetten formuleert, gelijk bijv. Clark dat op lofwaardige wijze doet, dan kunnen zulke studies als grondslag voor verdere verklaring en tot verheldering der begrippen nuttig en tot op zekere hoogte zelfs noodzakelijk zijn, maar de eigenlijke economie begint dan pas, en deze is niet abstract maar concreet, niet statisch maar dynamisch, niet natuurnoodwendig maar teleologisch.

De eigenlijke economie begint dan pas. Dan, om mij populair uit te drukken, begint het pas interessant te worden. Immers, indien het economisch proces niet zuiver causaal verloopt, indien de mensch in dat proces spontaan kan ingrijpen, rijst voor iederen denker ook onmiddellijk de belangrijke en zeer praktische vraag, of dat ingrijpen ook wenschelijk is, of de bestaande toestanden zijn zooals ze behooren te zijn, of het niet anders en beter kon. Met welk recht roept men hem dan toe: Halt! Hier is de grens uwer wetenschap, verder onderzoek is verboden!

Normen te vinden is toch van honderdmaal grooter belang, en dat niet alleen voor een groepje geleerden, maar voor de heele menschheid, dan een zoogenaamde causale verklaring, welke op zich zelf beschouwd, slechts de nieuwsgierigheid van betrekkelijk weinigen kan bevredigen. Van veel meer gewicht dan te weten waar we vandaan komen, is de kennis van het doel waar we heen moeten.

Waarom zou de economist daarvan onkundig moeten blijven? Waarom zou hij niet mogen trachten tot zekere kennis te komen van het doel van het economische leven en de normen te vinden eener ideale behoefte-bevrediging?

Het antwoord der exacte richting luidt: omdat alle waardeering subjectief is en omdat het stellen van normen niet tot de taak der wetenschap behoort.

Het eerste werd zeer duidelijk uitgesproken door Werner Sombart, die op de Algemeene Vergadering van den *Verein für*

Sozialpolitik te Weenen in 1909, o.a. zeide: Over alles wat met een Werturteil samenhangt, zullen we niet van gedachten kunnen wisselen, voordat is uitgemaakt, wie mooier zijn, blondines of brunetten, m.a.w. wat iemand wenschelijk of rechtvaardig acht, is een kwestie van smaak en over den smaak valt niet te twisten.

Twintig jaar vroeger werd diezelfde opwerping reeds gemaakt door Shield Nicholson in zijn studie over *The reaction in favour of the classical political economy*. Hij beweert, dat, als de economie tot taak zou hebben, regels te stellen met het oog op de volkswelvaart, dit onvermijdelijk zou moeten uitloopen op het construeeren van idealen en dat het eene ideaal het andere zou opvolgen als een reeks *dissolving views*.

Het kan niet ontkend, dat de economist, die ook het *Seinsollen* als zijn domein beschouwt, gevaar loopt, zich te laten beïnvloeden door subjectieve verlangens of, erger nog, zich te laten meesleepen door politieken hartstocht. Maar dat bewijst alleen, dat de normatieve economist dubbel op zijn hoede moet zijn, om zuiver objectief en wetenschappelijk te blijven, geenszins echter, dat alle waardeering noodzakelijkerwijze subjectief is, eenvoudig een kwestie van persoonlijke voorkeur of smaak. We mogen lijnrecht tegen elkander staan in de verklaring van het absolute der ethische normen, we mogen sterk van meening verschillen betreffende den grondslag van het onverbiddelijke *Du sollst*, over den inhoud van de zedenwet zijn wé het in hoofdzaak allen eens. Dat diefstal en bedrog in het economische leven verkeerd zijn, is geen kwestie van smaak, geen persoonlijk gevoelen, maar dat is zoo, objectief, en boven allen twijfel verheven. Dat is een feit, even zeker, als twee maal twee is vier.

In de meeste gevallen is het niet de ethiek, niet de waardeering der verschijnselen, niet het *Seinsollen* dat ons verdeelt, maar het uiterst gecompliceerde karakter der economische verhoudingen, het onvoldoende statistisch materiaal, de onzekerheid omtrent de feiten en hun samenhang. De reden, waarom bijv. de strijd over vrijhandel en protectie nog altijd voortduurt, is niet dat de economisten onderling verdeeld zijn over ethische beginselen, maar hoofdzakelijk deze, dat het verband tusschen de economische

verschijnselen in bepaalde landen en de door deze landen gevolgde handelspolitiek niet voldoende vaststaat.

Evengoed als we het eens zijn over de metaphysische beginselen, welke noodig zijn om door redeneering te komen tot een causale verklaring, evengoed zijn we het eens over de groote ethische beginselen, welke noodig zijn, om de economische wenschelijkheid of niet-wenschelijkheid van een verschijnsel te kunnen beoordeelen. Het rechtmatige verlangen naar meerdere eenheid in de economie behoeft dus geen reden te zijn, om alle waardeering uit te sluiten.

Maar, zoo luidt de tweede tegenwerping, als de economie praktische regels gaat stellen voor het menschelijk handelen, als ze gaat zeggen wat de menschen moeten doen of laten, als ze voorschriften gaat geven aan staatslieden en andere personen of lichamen, houdt ze op een wetenschap te zijn en wordt ze verlaagd tot een kunst. In het belang der wetenschap moeten economie en economische politiek streng gescheiden blijven.

Er bestaat omtrent dit punt veel misverstand: vaak worden kunst en praktische of normatieve wetenschap verward. Wetenschap is kennis; kunst is vaardigheid, handigheid, praktische bekwaamheid. Wetenschap is de geordende kennis van wat is en van de redenen waarom het zoo is. Kunst is de aangeboren of door oefening verworven vaardigheid, om iets uit te voeren of tot stand te brengen. Geneeskunde, paedagogie, zeevaartkunde, bouwkunde behooren tot de praktische wetenschappen, maar het vermogen om die wetenschappen in bepaalde gevallen toe te passen is een kunst. Staatskunde is een wetenschap, maar politiek is — althans volgens het Nederlandsche spraakgebruik — een kunst. Men kent of studeert niet politiek, men is er bedreven in, men drijft politiek, men doet aan politiek, men beweegt zich in de politiek. Politiek vordert tact, slimheid, handigheid om praktische maatregelen door te zetten. Een groot geleerde kan in de politiek een stoethaspel zijn.

Wetenschap is dus kennis, maar het is volkomen willekeurig, gelijk de meeste voorstanders van de exacte richting doen, de wetenschap te beperken tot wat *feitelijk* is, en de kennis van hetgeen *wenschelijk* of *doelmatig* is, niet als wetenschap te erkennen en met een zekere minachting als politiek te qualificeeren.

Indien de normatieve richting voor iederen econoom vrijheid vorderde, om gelijk Fourier of Saint-Simon rond te dartelen in het rijk der idealen, dan kon met recht beweerd, dat zulk een bezigheid met wetenschap niets uitstaande heeft. Maar indien de normatieve richting verlangt, gelijk inderdaad het geval is, dat de econoom op dezelfde wijze als hij de feiten constateert en hun samenhang tracht te verklaren, ook op grond der feiten zal onderzoeken, niet wat hij persoonlijk wenschelijk vindt, maar wat objectief economisch doelmatig en dus economisch wenschelijk is, door middel van logische redeneering uit zekere gegevens, getoetst aan de werkelijkheid, door middel van deductie en inductie, dan is er geen enkele reden, om te beweren, dat dergelijke arbeid niet wetenschappelijk zou zijn. En de normen op die wijze gevonden, zullen dikwijls op grooter zekerheid aanspraak mogen maken, dan de zoogenaamde economische wetten; omdat de norm blijft gelden, ook al wordt zij overtreden, terwijl de wetten, die regelmatigheden constateeren op economisch gebied, niet zelden door een doelbewust ingrijpen van den menschelijken wil kunnen gewijzigd worden.

Het vaststellen van deugdelijk gemotiveerde normen, afgeleid uit de ervaring en algemeen erkende beginselen, zou geen wetenschap zijn! Wanneer dan bijv. Prof. Struycken in zijn werk over het Nederlandsche Staatsrecht, na een historisch-critisch, vergelijkend onderzoek tot de conclusie komt, dat het recht om de wet aan de grondwet te toetsen, in Nederland niet aan den rechter behoort te worden toegekend, is dat dan geen wetenschappelijke arbeid meer? Is dat alleen maar een subjectieve waardeering, die zoo maar door den eersten den besten op grond van persoonlijke voorkeur kan worden afgewezen? Zeker, op grond van contra-argumenten kan zijn conclusie door andere deskundigen worden bestreden. Professoren zijn nu eenmaal, gelijk Lujo Brentano zeide, menschen die van een andere meening zijn. Maar verschil van meening omtrent een of ander punt bewijst volstrekt niet, dat daaromtrent geen wetenschap mogelijk is.

Naast de exacte, speculatieve, zuiver beschouwende wetenschap heeft ook de normatieve recht van bestaan. Het economische

leven wordt niet geregeld door natuurwetten, welke van zelf met „onzichtbare hand” alles ten beste leiden. Die regeling is door de Voorzienigheid overgelaten aan 's menschen vrijen wil. Zelf moet deze kiezen tusschen de tallooze behoeften, welke om bevrediging vragen, en tusschen de beperkte middelen, welke hem ten dienste staan. Droevig ware het met den mensch gesteld, indien hij, voor die keuze geplaatst, niet met zekerheid kon achterhalen, door welke beginselen hij zich bij die keuze als redelijk wezen behoort te laten leiden, m.a.w., welke de normen zijn eener redelijke behoefte-bevrediging. Die normen op te sporen is wel het voornaamste doel der staathuishoudkunde. Het is niet te verwachten, dat alle economisten dat binnenkort zullen erkennen, maar hoopgevend is het, dat Werner Sombart, dezelfde die te Weenen in 1909 met zooveel hartstocht tegen alle waardeeringsoordeelen in de economie te velde trok, in 1924 op de Algemeene Vergadering te Stuttgart met evenveel klem de absolute noodzakelijkheid eener teleologische behandeling der economie bepleitte.

De normatieve richting heeft de oudste brieven. Van den beginne af heeft de staathuishoudkunde zich bezig gehouden met de stoffelijke volkswelvaart en heeft zij getracht het wezen en de oorzaken daarvan op te sporen. Van den beginne af heeft zij haar oordeel uitgesproken over bestaande toestanden en naar middelen gezocht, om die toestanden te verbeteren. Dat blijve haar recht en haar moeilijke, maar hoogst belangrijke taak.

Ik eindig met de volgende woorden van Mr. Pierson, welke ik geheel onderschrijf en welke ik zoo gaarne aanhaal, omdat ik op vele andere punten lijnrecht tegen hem oversta.

„Onafhankelijk, zegt hij, staat de economist tegenover de problemen van onzen tijd. Hij heeft de economische orde, waaronder wij leven, gevonden, niet gemaakt; vrijmoedig kan hij haar beoordeelen, en dit te doen is zijn plicht. Niets mag hem beletten, de wonde plekken in onze samenleving bloot te leggen, gelijk zij zijn. Maar kritiek te oefenen op stelsels, die tot genezing der maatschappelijke kwalen zijn uitgedacht, hunne deugdelijkheid te toetsen aan hetgeen hem bekend is geworden omtrent de voorwaarden van volkswelvaart, is niet minder zijn

roeping. Beide, de bestaande orde, zoowel als die, waardoor velen in onze dagen haar willen vervangen, moeten het voorwerp zijn van zijn onderzoek. En dat onderzoek mag niet bestuurd worden door eenig ander beginsel, dan het beginsel, dat alle wetenschappelijk onderzoek besturen moet, onbegrensde waarheidsliefde”.

